
Lietuvos istorijos fragmentai Verkių peizažuose

Rūta Janonienė

*Vilniaus dailės akademija,
Maironio g. 6,
LT-2001 Vilnius*

Straipsnyje pristatomas istoriko Mykolo Balinskio (1794–1864) rankraštis „Verkių kaimo prie Vilniaus istorija“, saugomas Lietuvos istorijos archyve, ir pateikiamas jo vertimas į lietuvių kalbą. Verkių istorija paremta 6 litografijomis, 1848 m. sukurto mis J. K. Vilčinskio „Vilniaus albumui“ pagal Vasilijaus Sadovnikovo akvareles.

M. Balinskis siekė pavaizduoti Verkių rūmus kaip sektiną epochos dvarų tvarkymo pavyzdį, kartu pateikdamas to meto šviesuomenės sampratą apie „idealų“ Lietuvos paveikslą. Šioje sampratoje šalia legendinių pagoniškos praeities epizodų ir istorinių kovų su kryžiuočiais ar Maskva prisiminimų tilpo ir vėlesnių laikų realijos: puošnių ir patogių rūmų statyba, kolekcionavimas, suartinantis Lietuvos ir Europos šalių didikų gyvenimą, tautos atminties puoselėjimas kaupiant senovės paminklus, neturtingų kaimo vaikų lavinimas ir kiti labdaros darbai, dedantys pamatus ateities visuomenei. Visa tai aprašoma nepamirštant nuostabios gamtos, kuri tampa neatsiejama Lietuvos įvaizdžio dalimi ir kurios įamžinimas, regis, prilyginamas istorinių paminklų išsaugojimui.

Raktažodžiai: Mykolas Balinskis, Lietuvos įvaizdis, Lietuvos paveikslas, peizažas, Verkiai, Verkių rūmai, Jonas Kazimieras Vilčinskis, „Vilniaus albumas“

XIX a. vidurio dailėje peizažui, be įprastinės funkcijos – vieno ar kiti kraštovaizdžio įamžinimo, dažnai buvo suteikiama dar ir papildoma prasmė: net paprastas gamtovaizdis galėjo byloti apie vaizduojamoje vietovėje kadaise vykusius mūšius ar kitus svarbius istorinius įvykius, priminti su konkrečia vietoje susijusius žymius istorinius asmenis ar užfiksuoti ypač vertingus senosios architektūros paminklus. Taip miestų ar dvarų vaizdai tapdavo tarsi užšifruotomis istorijos iliustracijomis ir joms iki galo suprasti reikėjo papildomų, su vaizduojamu objektu susijusių istorijos žinių. Kita vertus, neretai tapybos ar grafikos kūriniuose buvo siekiama įamžinti iškilus to meto žmones ar įvykius primenančius objektus. Tokiu atveju peizažui taip pat reikėjo amžininko komentaro, nurodančio tas aplinkybes, dėl kurių vienas ar kitas vaizdas nusipelnė ateinančių kartų atminimo. Kaip tik todėl apie peizažą rašę XIX šimtmečio autoriai retai aptardavo kūrinio menines savybes, bet dažniau – jo „neregimąjį turinį“, nurodantį paveiksle pavaizduoto kraštovaizdžio istorinę vertę. Puikiu tokios peizažo sampratos pavyzdžiu gali būti rankraštinis Vilniaus Senienų muziejaus katalogas, sudarytas poeto Liudviko Kondratavičiaus (Vladislavo Sirokoplės)¹. Pavyzdžiui, aptardamas Vincento Dmachausko nutapytą Lydos pilies griuvėsių vaizdą, katalogo autorius pirmiausia pažymi, kad istorikai šią pilį mini nuo Gedimino laikų, būtent nuo 1323 metų. Po to pamini kitus, jo nuomone, svar-

bius istorinius faktus: pastebi, kad šioje pilyje Vladislovas Jogaila 1386-aisiais priėmė savo brolių Skirgailą, kad pilies mūrai ne kartą atlaikė kryžiuočių ir rusinų antpuolius, kad tarp šių sienų gyveno totorių kunigaikštis Tachtamyšas ir kiti totorių didikai, kuriems lietuviai suteikė prieglobstį, taip pat kad čia jau sirgdamas buvo apsistojęs kunigaikštis Aleksandras Jogailaitis. Paveikslo aptarimas baigiamas pastaba, kad XVIII a. pradžioje pilį sugriovė švedai ir ji nebebuvo atstatyta².

Dėl tokios „istorizuotos“ peizažinės kūrybos sampratos ypač mėgta vaizduoti su pagoniška Lietuva susijusias vietas. Šiuo požiūriu Verkių dvaras netoli Vilniaus, po Lietuvos krikšto Jogailos užrašytas Vilniaus vyskupams, buvo itin palankus objektas. Jo istorija ne tik neatsiejama nuo krikščionybės raidos krašte, bet ir asocijavosi su legendine ikikrikščioniškos Lietuvos praeitimi. Pasakojimai apie Verkiuose gyvenusį Krivių Krivaitį ir lizde aptiktą Lizdeiką buvo kartojami visuose XIX a. Verkių aprašymuose (taip pat ir Adomo Honorio Kirkoro „Pasivaikščiavimo po Vilnių ir jo apylinkes“, išleistuose Vilniuje 1859 m.), o Juozapas Ignatas Kraševskis poetine šios legendos versija užbaigė epinę poemą „Vitolio rauda“. Be savo istorinės ar legendinės praeities, XIX a. viduryje Verkiai traukė dėmesį ir meno paminklais, visų pirma susijusiais su vyskupo Ignoto Masalskio ir architekto Lauryno Gucevičiaus vardais. Būtent šį Verkių reikšmės aspektą ypač išryškino

L. Kondratavičius minėtame Senienų muziejaus kataloge. Komentuodamas šio muziejaus rinkiniuose buvusią Verkių dvarą vaizduojančią akvarelę jis rašė: „Tas piešinys išsaugojo dabar nebeegzistuojančio gražaus Lenkijos architektūros paminklo išvaizdą. Kunigaikštis Ignatas Masalskis, Vilniaus vyskupas, kurio meno pomėgio ir pajautimo negalima nuneigti, savo Verkių rezidencijoje prie Vilniaus apie 1770 pradėjo rūmų statybą, kuriai vadovavo vienintelis to meto Lietuvos architektas Knakfusas. Tas darbas jau buvo žymiai pasistūmėjęs, kai garsusis Laurynas Gucevičius, kaip tik 1782 m. grįžęs iš užsienio, buvo vyskupo Masalskio pakviestas perimti vadovavimą tai statybai. Gucevičius buvo priverstas pakeisti daugelį pirminio plano elementų: pridėjo du rūmų sparnus ir kitus smulkesnius pastatus. Verkių rūmai susidėjo iš trijų beveik vienuodų stačiakampio plano pastatų. Centrinis, kuriame buvo dideli kambariai ir koplyčia, buvo papuoštas šešiomis jonėninėmis kolonomis ir puikiu kupolu; du sparnai, pastatyti stačiu kampu centro atžvilgiu, deramu atstumu nuo jo, iš kiemo pusės taip pat turėjo keturių jonėninio orderio kolonų priangius. Tie rūmai, pastatyti ant kalno prie Vilijos upės, nuostabioje gamtoje, išorėje alsavo klasiškos senovės dvasia, o viduje pasižymėjo puikiu kambarių išdėstymu.

Ypatingo dėmesio buvo verta koplyčia. Verkiams perėjus į dvarininkų Jasinskių rankas, o po to atitekus kunigaikščiams Wittgensteinams, dar ne visai baigtas pastatas po truputį nyko iki 1841 m., kuriais buvo nugriautas³.

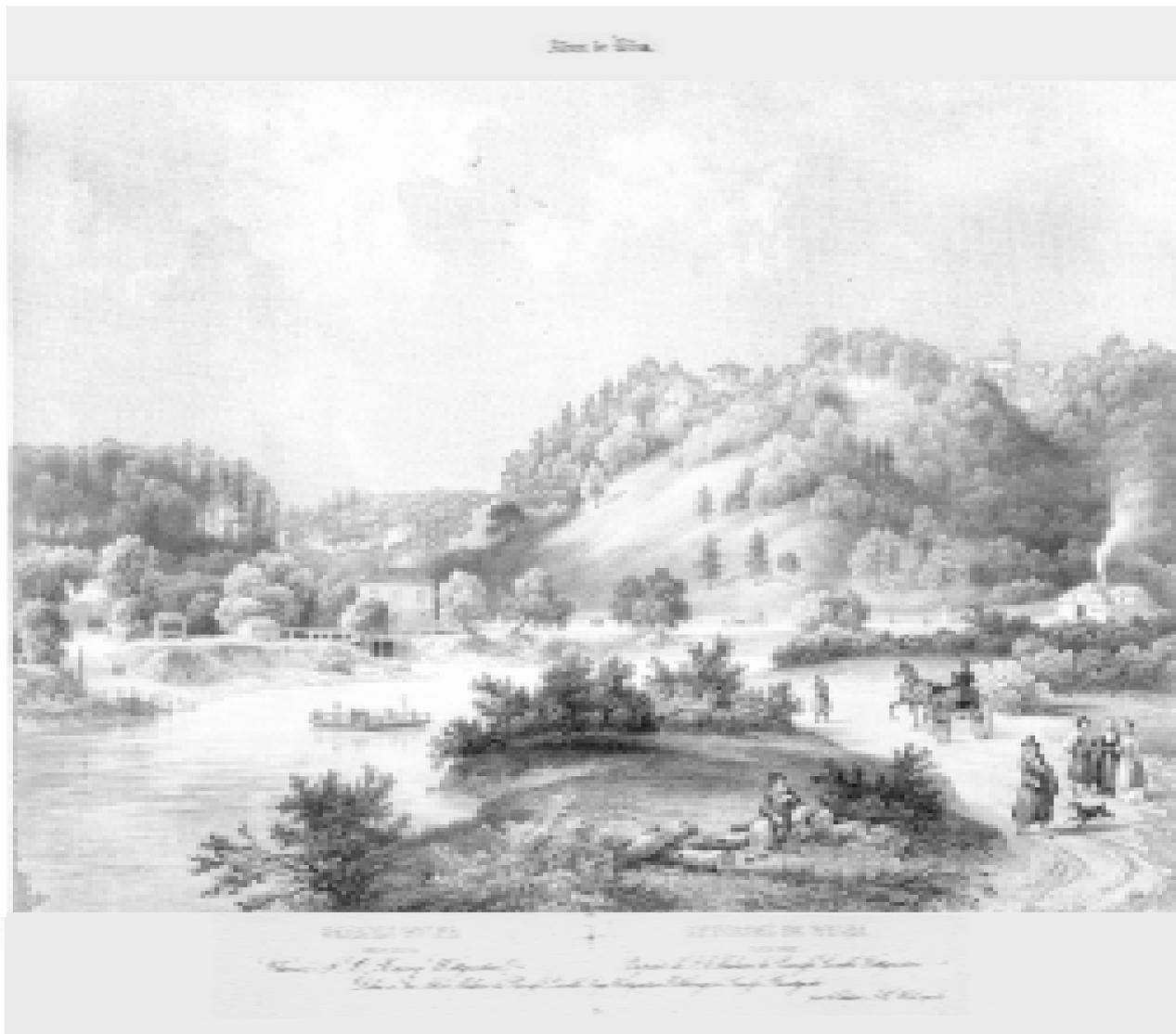
Kiek kitaip Verkių vaizdus aprašė istorikas Mykolas Balinskis⁴. Rankraštinis jo Verkių istorijos aprašymas, kurio vertimas pateikiamas toliau, remiasi garsiomis Vasilijaus Sadovnikovo akvarelėmis, litografuotomis Jono Kazimiero Vilčinskio „Vilniaus albume“. Penkios litografijos buvo publikuotos 1848 metų albumo leidimo antros serijos pirmajame sąsiuvinyje, skirtame Vilniaus apylinkių ir priemiesčių vaizdams⁵. Rašydamas šių litografijų komentarus M. Balinskis ne tik pateikė su vietove susijusių istorinių faktų, bet ir gana smulkiai bei išsamiai aprašė tuometinį rūmų vaizdą, tarsi „įeidamas“ į litografijas ir pateikdamas žiūrovui aprašymą tų rūmų dalių, kurios tiesiogiai paveiksle nematomos. Akivaizdu, kad M. Balinskis siekė pateikti Verkių rūmų aprašymą kaip sektiną savo epochos dvarų tvarkymo pavyzdį, kartu atskleidždamas ir platesnę to meto inteligentijos sampratą apie „idealų“ Lietuvos paveikslą. Šioje sampratoje šalia legendinių pagoniškos praeities epizodų ir istorinių kovų su kryžiuočiais ar Maskva prisiminimų telpa ir vėlesnių laikų realijos – puošnių, prabangių ir patogių rūmų statyba, susijusi su meno kūriniais (priartinanti Lietuvą prie Europos šalių), senovės paminklų kaupimas ir saugojimas (padedantis išlaikyti tautos atmintį), neturtingų kaimo

vaikų lavinimas ir kiti labdaros darbai (dedantys pamatus ateities visuomenei). Dar verta pastebėti, kad visi šie įvykiai parodyti fone nuostabios gamtos, kuri tampa neatsiejama Lietuvos įvaizdžio dalimi ir kurios įamžinimas, regis, prilyginamas istorinių paminklų išsaugojimui.

M. BALINSKIS

„VERKIŲ KAIMO PRIE VILNIAUS ISTORIJA“

Įvažiavimas į Verkius. Raižinys Nr. 1 (1 pav.). Retai kur galima pamatyti vietovę, gražesnę už Verkius, ypač Lietuvoje, krašte, neapdovanotame uolomis ir didelėmis aukštumomis. Tai kalva, viešpataujanti virš Vilijos, kurios vaga sidabrine juosta apsupa aukštą upės krantą, apaugusį dideliais medžiais. Apačioje nusidriekia įvairūs pastatai, tapybiškai išmėtyti augmenijos fone prie kelio, kuris kyla tarp medžių stačiai į kalno viršūnę. Kitoje pusėje – jau civilizuotesnis, akmenimis išgrįstas kelias apjuosia rūmų parką ir, regis, pranašauja naują šios atmintinos vietos civilizaciją. Kalno viršūnėje kyla puiki rezidencija, į kurią įvažiavimą užtveria skoningi vartai su prisiglaudusiu sargo nameliu. Tikresnė Verkių istorija siekia pačią krikščionybės Lietuvoje pradžią, tačiau vietiniai padavimai pralenkia netgi tą epochą. Strijkovskis, seniausias Lietuvos istorikas, savo Kronikoje teigia, kad ant to kalno, kur dabar stovi Verkiai, erelio lizde buvo surastas Lizdeika, pagonių vyriausiasis šventikas, tas, kurio laikais, 1387 m., Jogaila sugriovė Perkūno šventyklą ir užgesino jo garbei Vilniuje nuolat degusią ugnį. Kaip tik Verkių pavadinimas esą kilęs iš lietuviško žodžio „verkt“, kuris reiškia vaiko verksmą. Tais metais krikščionybei naujai laimėtas Lietuvos monarchas, įkūręs Vilniaus vyskupiją, be kitų, paskyrė jai ir šias valdas, kurios nuo neatmenamų laikų buvo asmeninė Lietuvos didžiųjų kunigaikščių nuosavybė. Nuo tada Verkiai tapo Vilniaus vyskupų vasaros rezidencija. 1390 m. rugsėjį prūsų kryžiuočiai, vadovaujami ordino maršalo Engelharto Rabe, kartu su Vytautu, pretendentu į Lietuvos valdovus, tarp Verkių ir Šeškinės kalno susidūrė lemiamame mūšyje su Skirgaila, Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu, Jogailos vietininku. Nuo aušros net iki pietų buvo kovojama su tokiu įniršiu, kad visas tas plotas tarp miesto ir Verkių, vėliau pavadintas Lygiu lauku, liko nuklotas abiejų pusių žuvusiųjų kūnais. Pagaliau lietuviai su pagalbiniais lenkų būriais, nugalėti gausesnių vokiečių pajėgų, pasitraukė iš kovos lauko į miestą. Keletas Lietuvos kunigaikščių ir nemažai riterių pateko į kryžiuočių nelaisvę. Pasak Strijkovskio: „Dar dabar tuose laukuose randama [...] senovinių surūdijusių špagų, šalmų ir kardų, o Verkiuose, vyskupo rūmuose, kabo keletas ginklų, kuriuos išarė valstiečiai“. Kai karalius Jonas Kazimieras, vydamas švedus iš Lenkijos, atiminėjo iš

1. Verkių. Chromolitografija, LNM

jų Torunę, tuo metu Lietuvoje, kaip tik ties Verkių, patirta nesėkmė. Kunigaikštis Jurgis Dolgorukis, rusų vadas su didele kariuomene, 1659 m. caro Aleksejaus Michailovičiaus pasiūsta užkariauti Lietuvos, kariaudamas dėl Žemaitijos užėmė Vilnių, kuriame pradėjo derėtis su lenkų komisarais dėl taikos. Veltui juo per daug pasitikėjo Vincentas Korvin-Gosievskis, Lietuvos lauko etmonas, kuris, nepaisydamas Pauliaus Sapiegos, Lietuvos didžiojo etmono (šiam pavydėjo buožės), perspėjimų ir padrasintas savo sėkmės Žemaitijoje, tik su 1200 žirgų, arba su 16 vėliavų, prisiartinio prie Vilniaus, norėdamas paspartinti derybas, ir su tokiomis mažomis pajėgomis išsirengė stovyklą ties Verkių. Bet vos tik derybos nutrūko, J. Dolgorukis spalio 21-osios naktį savo kariuomenę tuoj perkėlė prie lietuvių stovyklos. V. Korwin-Gosievskis, pastebėjęs pavojų, išrikiavo savo kariuomenę (dešiniajam sparnui vadovavo Žeromskis, o kariajam – Lipnickis) ir netikėtai puolė priešą,

tačiau, nepaisant narsaus antpuolio, sumuštas pasidavė ir nelaisvę. Sužinojęs apie antpuolį Sapiega atskubėjo į pagalbą, deja, pavėluotai: ties Verkių buvo tik gynybinė atsargaus prieš stovykla.

Prie įvažiavimą į rūmų kiemą užtvėriantį vartų, kuriuos vaizduoja šis raižinys*, buvo nedidelė kalva, panaši į kapus. Apie 1840 m. lyginant kiemą ta kalva buvo pajudinta ir aptikti griaučiai, o prie jų – daug senovės paminklų: apyrankių, raktų, žiedų, kirvukų ir pan. Kita daug didesnė kalva už rūmų yra ir dabar.

Rūmai su fontanu. Raižinys Nr. 2 (3 pav.). Pro įvažiuojamuosius vartus patenkama į erdvų kiemą, kuriame gražioje vejoje iš akmenimis iškloto duburio trykšta stipri ir gausi vandens srovė, aukšta kaip rūmų bokštas; čia yra rezervuaras, į kurį vanduo su-

*Įvažiavimą į rūmų kiemą vaizduoja kitas raižinys (2 pav.).

2. Verkių rūmų kiemas. Chromolitografija, LNM

bėga iš mažo upelio, apačioje prie grįsto kelio įtekančio į Viliją. Vanduo yra pompuojamas į bokštą paprasta pompa. Fontaną supantį tvenkinį pagyvina daugybė jame plaukiojančių gulbių. Apie fontano įrengimą Verkiuose jau seniau galvojo Vilniaus vyskupas kunigaikštis Masalskis, ankstesnis šių valdų savininkas, planuodamas atvesti vandenį čia net iš ežero, esančio už keleto varstų, bet dėl didelių išlaidų sumanymo atsisakė. Kairėje nuo fontano kyla dabartiniai rūmai, už kurių gilioje griovioje, apaugusioje puikiais medžiais, labai vingiuotai teka Vilija; dešinėje yra didelė oficina, o priekyje driekiasi sodas, kurio viduryje, kalvos šlaite, matyti graži altana su kerinčiu vaizdu į apylinkes. Kalno šlaitas ir dauba iš tos pusės yra apaugę išlakiomis pušimis, išraižyti dailiai išvedžiotų takelių ir „nuspalvinti“ daugybės krūmų bei įvairiaspalvių gėlių. Netoli tos vietos, kur dabar stovi altana, anksčiau buvo dideli mediniai rūmai – pirmųjų Vilniaus vyskupų vasaros rezidencija. Būtent juose 1519 metų liepos 5 dieną baigė gyvenimą vyskupas Vaitiekus II Radvila, vadintas išmal-

dininku dėl didelės mielaširdystės neturtingiesiems, kuriuos visad kviesdavo prie savo stalo, ir Abraomas Vaina, miręs 1649-aisiais ir atmintinas tuo, kad Vilniuje įkurdino bonifratrus. Tas pats vyskupas šiame sename dvare puikiai priėmė karalių Vladislovą IV, jam lankantis Vilniuje 1633 m. birželį ir liepą, kai šis iškart po savo karūnavimo rinko kariuomenę žygiui į Smolenską. Vėlesnis jų įpėdinis vyskupas Konstantinas Kazimieras Bžostovskis apie 1700 metus išmūrijo naujus rūmus (arba pilį), uždengęs juos skarda, o tai pareikalavo nemažų išlaidų. Visgi svarbiausiu Verkių atnaujintoju tapo paskutinis iš lenkų Vilniaus vyskupas kunigaikštis Ignotas Masalskis. Ir taip būdamas turtingas, o dar gaudamas dideles pajamas iš savo pareigų, pamėgęs šią gražią vietą, nusprendė pirmiausia ją įsigyti nuosavybės teisėmis, o po to atitinkamai išpuošti. Tam tikslui sudarė sutartį su kapitula dėl paveldėtų Raudondvario valdų mainų į Verkius, apie 1780 m. išsirūpino, kad ją patvirtintų seimas bei popiežiaus nuncijus, ir pagaliau tapo jų savininku. Tuomet 1780–1790 m. įren-

3. Verkių rūmai. Chromolitografija, LNM

ginėjo pamėgtą rezidenciją: iš pradžių liepė pagal garsaus statytojo Gucevičiaus, vėliau tapusio Vilniaus akademijos profesoriumi, planą sumūryti dvi dideles ofcinas, o po to tarp jų pastatydino rūmus su ypač nuostabia koplyčia, kurioje visų dėmesį traukė puikus ovalinis skliautas. Visi trys pastatai buvo pastatyti italų stiliumi ir kartu su kitais mūriniais pastatais, iškilusiais arčiau, sode, ir toliau, prie Kalvarijos, suteikė Verkiams visai naują išvaizdą. Apačioje, tarp rūmų ir Vilijos, taip pat skoningais, tik daugiausia mediniais pastatais buvo papuoštas visas palivarkas, suskirstytas gražiais kanalais ir vaismedžių sodais. Taip išpuošęs savo naujas valdas I. Masalskis jose prašmatniai gyveno, specialiai tam tikslui pagamintomis keturkinkėmis karietomis (vadintomis *kiskomis*) kas savaitę atsiveždamas iš Vilniaus pietų ir vakarienei bajoriją, Akademijos profesorius, prelatas ir žymesnę jaunuomenę. Visgi nespėjo iki mirties įrengti naujųjų rūmų vidaus ir jų apgyvendinti, visada naudojosi tik pagrindine, kairiąja nuo rūmų, ofcina. Po vyskupo I. Masalskio mirties uždengti,

bet nebaigti rūmai beveik dvidešimt metų stovėjo tušti. 1812 m. Verkiuose apgyvendinti prancūzų kareiviai juos tiesiog naikino: pritrūkę malkų virtuvėje, sėdėdavo ant sijų ir pjaustė jas pjūklais į gabaliukus. Kai pagaliau tas valdas iš kunigaikščių Bariatynskių įsigijo kunigaikštienė Leonilda Wittgenstein, jos vyras įsakė nugriauti I. Masalskio rūmų mūrus, o nuo 1840 m. dešiniąją ofciną, kurioje ir vyskupas laikinai gyveno, ėmė perstatinėti į rūmus. Labai skoninga ir nemažai kainavusi statyba buvo baigta 1845 m. Prie senosios ofcinos iš vienos pusės buvo pristatytas gražus bokštas, iš kitos – ją padidinęs prašmatnus žiemos sodas. Tačiau dabartiniai rūmai, nepaisant jų išplėtimo ir apatinių patalpų, turi vieną aukštą, kuriame yra pagrindiniai apartamentai, ir virš jo – pusę aukšto, arba *entr-sole*. Viduje nėra, tiesa, erdvių salių, tačiau yra tiek patogių ir puošnių kambarių, kiek reikia turtingam savininkui, atvykstančiam į savo valdas gražiuoju metų laiku. Vienu žodžiu, Verkių rūmai yra labai graži angliško tipo vila, kurioje ne vienas Didžiosios Britanijos lordas galėtų su pasi-

mėgavimu apsigalvoti. Be salono, iš kurio atsiveria ža-vingas vaizdas į Vilniaus miestą, esantį už mylios nuo Verkių, ir į ilgą Vilijos juostą, nusidriekusią tarp žalių miškų, viršuje yra daug kitų kambarių su brangiais apmušalais ir baldais, dailiais marmuriniais židiniiais, papuoštų Kararos marmuro skulptūromis ir biustais, taip pat puikiais paveikslais (apie du šimtus). Daugiausia jų priklauso naujajai flamandų mokyklai. Yra čia gražių žymiausių meistrų paveikslų: Gudino, Horacijaus Vernet'o, Charlet'o, Granet'o, Bellangé, Decamps, retų ir labai vertinamų Leopoldo Roberto. Yra čia Verbeckoveno, Wapperso, Maseso, Isabey'jaus paveikslų ir, pagaliau, labai vertingas „Čerkesas“, priklausantis mūsiesio Brodowskio teptukui. Be to, yra keletas brangių senosios mokyklos kūrinių, taip pat itališkų ir flamandiškų. Reikia pridurti, kad kunigaikščiai turi puikių albumų, sudarytų tik iš žymiausių meistrų akvarelių ir kainuojančių 15 000 rublių, tarp kurių yra arkliai, piešti Europoje garsaus dailininko, mūsų kraštiečio Michałowskio.

Valgomasis. Raižinys Nr. 3 (4 pav.). Didelis valgomąjo kambarys, dekoruotas gražiais gipso lipdiniais ir šešiolika korintinio orderio piliastų, vertas didžiausio dėmesio kaip elegantiškiausia patalpa visuose rūmuose. Prieš įėjimą esančią jo sieną puošia du svarbiausi didelio formato paveikslai, kurių vienas nutapytas Horacijaus Vernet'o. Šio dailininko šedevras vaizduoja natūralaus dydžio viduramžių epochos Ponia, išjojančią iš pilies į medžioklę, su sakalu ant rankos, apsuptą vyro ir vaikų. Tai visos kunigaikščių šeimos portretas. Ši turtinga kompozicija taip puikiai pavyko Vernet'ui, kad daugelio žinovų pagėdavimu ją panaudojo kituose savo kūriniuose. Paryžiuje Jazet'o išraižyta (*maniere noive*) šio paveikslų kopija yra prekyboje. Kitas paveikslas ant tos sienos yra tokio paties formato, įrėmintas prabangiais rėmais ir vaizduoja kunigaikščio tėvą generolą feldmaršalą Wittgensteiną visu ūgiu stovykloje, turkų kampanijos metu. Tapytas garsaus tapytojo Krügerio Berlyne. Tarp tų dviejų paveikslų stovi graži raudonmedžio spinta; joje ir kitoje, esančioje priešpriešais,

4. Verkių rūmų valgomoji menė. Chromolitografija, LNM

laikomas nuostabus sidabrinis stalo rinkinys 40 asmenų, pagamintas renesanso stiliumi Londone. Šis kunigaikščio Liudviko užsakymu garsių menininkų atliktas servizas kainavo 36 000 sidabro rublių. Tai prašmatnus kūriny; visos šio servizo puošmenos yra raižytos, o kandeliabrai, figūrėlės, žvėreliai, vaisiai ir augalai išlieti iš sidabro ir išraižyti. Aplink salę beveik ties kiekvienu piliastru stovi šarvuotos figūros su senoviniais ginklais, atvežtos iš Nesvyžiaus pilies; iš jų viena išsiskiria didžiuliu vyro ūgiu. Tarp jų yra brangių auksuotų šarvų, meistriškai pagamintų (daugiausia Milane) ir įvairiu metu padovanotų Radviloms Europos monarchų. Ties dviem galinėm sienom, prie langų, yra senovinių ginklų kompozicijos, sudėtos iš strėlių, alebardų, kardų ir kirvelių.

Žiemos sodas. Raižinys Nr. 4 (5 pav.). Tai didelis šiltnamio, savo permatomomis sienomis apsupęs rečiausius augalus ir egzotiškus medžius, takelius ir suoliukus tarp jų. Jo karkasą iš kaltos geležies pagal iš Paryžiaus atsijusią planą pagamino inžinierius Jo-

nas Jaščoldas. Iš tiesų, kiek žinau, tai yra pirmas tokio pobūdžio statinys Lietuvoje, kuriame šis būdas panaudotas tokiu masteliu. Ten, kur žiemos sodas susiliečia su kambario siena, yra graži geležinė galerija, į kurią veda laiptai, o iš jos pro dvejas duris patenkama į viršutinius kambarius; kitos dvejos durys apačioje jungia sodą su apatiniais apartamentais, kuriuose gyvena kunigaikščiai. Kunigaikštienės buduara, sudarytą iš įvairaus pobūdžio vijoklinių augalų, puošia skulptūros, tapybos ir bronzos šedevrai; šalia tų meno paminklų du fontanai nuolat gaivina vešlią sodo augmeniją. Iš čia į rūmus vedančius laiptus puošia daugybė garsiojo Pinelli figūrėlių, graikų ir romėnų senienos ir kiti puikūs šiuolaikinių dailininkų kūriniai. Iš balkono, pilno įvairiausių paukščių narvelių, vaizdas į šį sodą labai malonus. Šiame balkone pastatyti Vienoje pagaminti ir už didelę kainą įgyti vargonai, kurie prisukus groja įvairius naujųjų operų fragmentus. Nors sodo aukštis atitinka du rūmų aukštus, jis taip puikiai yra apšildomas,

5. Verkių rūmų žiemos sodas. Chromolitografija, LNM

6. Verkių dvaro mokykla kaimo vaikams. Chromolitografija, LNM

kad, esant 22 laipsniams šalčio, viduje termometras visad rodė nuo 16 iki 18 laipsnių šilumos, ir kunigaikštienė galėjo čia priiminėti vizitus. Tai tik patvirtina, kad tokie žiemos sodai mūsų klimato yra visiškai įmanomi. Kartais vakarais visas sodas būdavo apšviečiamas, ir tai atvykstantiems iš Vilniaus padarydavo didžiulį įspūdį.

Vaikų globos salės. Raižinys Nr. 5 (6 pav.). Kunigaikštienė L. Wittgenstein, įsitikinusi globos namų, kuriais visoje Europoje buvo siekiama neturtingiems vaikams suteikti pradinį išsilavinimą, naudingumu, kai tik atvyko į Lietuvą ir apsigyveno Verkiuose, nusprendė pati įsteigti tokią išganingą instituciją. Tad vienoje iš oficinų prieš rūmus buvo įrengtos patogios salės, kur keliasdešimt vaikų, daugiausia kaimiečių, gaudavo maitinimą ir mokslą, be to, kartą per savaitę apie 300 asmenų, atvykusių iš miesto ir apylinkių, būdavo dosniai apdalijami išmalda. Sumanios ir garbios mokytojos vadovaujami vaikai mokėsi reikalingų jiems elementarių mokslų ir įvairių rankdarbių. Net pati kunigaikštienė kasdien tarp jų pra-

leisdavo mažiausiai tris valandas, žiūrėdama, kad būtų ne tik gerai pamaitinti, bet ir gautų tikrą naudą iš mokslo ir auklėjimo. Žodžiu, čia buvo visais atžvilgiais pavyzdinga prieglauda neturtingiems vaikams. Kunigaikštienė L. Wittgenstein, reto gerumo ponija, buvo tokia gailėstinga ir dosni, kad beveik visą biudžetą, skirtą savo garderobui ir siekiantį 12 000 sidabro rublių, atiduodavo labdarai. Be to, dažnai mieste privačiai ir slapta nelaimingiesiems dalydavo paramą. Neturtingieji Vilniaus gyventojai dar ilgai saugo atmintyje neribotą kunigaikštienės mielaširdystę.

Gauta 2002 03 06

Nuorodos

- ¹ L. Kondratavičius, Vilniaus Senienų muziejaus dailės rinkinių katalogas, rankraštis, *LLMA*, f. 96, ap. 1, b. 227.
- ² Ten pat, l. 11.
- ³ Ten pat l. 6–7.

⁴ M. Balinski, *Historia wsi zwanej Werki pod Wilnem, rankraštis*, LIA, f. 1135, ap. 3, b. 24.

⁵ *Jonas Kazimieras Vilčinskis (1806–1885) ir jo leidiniai*, kat., Vilnius: LDM, 1996, p. 19.

Rūta Janonienė

FRAGMENTS OF LITHUANIAN HISTORY IN VERKIAI LANDSCAPES

S u m m a r y

The article introduces and gives the Lithuanian translation of the Mykolas Balinskis' (1794–1864) manuscript *The History of Verkiai Village in the Vicinity of Vilnius* which is kept in the Historical Archives of Lithuania. The historian Balinskis tells us the story of Verkiai on the basis of five J. K. Vilčinskis' lithographs after water-colour paintings by V. Sadovnikov produced in 1848 for *The Vilnius Album*. Along with the historical facts of the locality, through the descriptions of separate scenes (the entrance gates, courtyard, dining-room, orangery, and

orphanage) and by telling the readers how the fragments of the manor-house not depicted in the lithographs look like, Balinskis gives a detailed picture of the manor-house at that time. Apparent is his desire to make the Verkiai manor something of a model for manor keeping of the epoch. In this way the elite's conception of the "ideal" image of Lithuania reveals itself. Along with the legendary episodes of the pagan past and the facts of historic battles against the Teutonic Knights or Moscow, this conception encompasses the realia of later epochs: splendid and convenient manor houses, art collections that drew the Lithuanian nobles closer to European elite, collection of antiquities helping to preserve and encourage interest in the national heritage, education of poor children and other charity activity serving as the base for future society. It is well worth noting that the historian does not forget the wonderful nature, which is regarded as an integral part of the national image of Lithuania and the perpetuation of which seems to be placed on the same footing as the preservation of historical monuments.